

Social-Demokraten

FRIHED—LIGHED—BRODERSKAB

Hverdagspapir 46,915 Eksp. Dags 1 Decbr. 1941 41.271 Eksp.

Nr. 49

København, Onsdag den 18. Februar 1942

71. Aarg.

DEN STORE BALLETAFTEN Det er paa Lørdag, Det kgl. Teater har Premiere paa Knudsige Ringers tre Balletter, og i Gaar fandt den første Generalprøve Sted. Man ser fra venstre Kirsten Gæst og Knud Henriksen i «Starvenland», og til højre den yndige og nyttige Mona Vengum i samme Ballet.

Officiel tysk Afsløring:

Plan om at myrde Hitler fundet i Daladiers Papirer.

Ogsaa von Ribbentrop skulde ryddes af Vejen.

BERLIN, Tirsdag (RB). En autoritativ Side bringes — ifølge Deutsches Nachrichtenbüro — i Aften et sensationelt Dokument til Verdensoffentlighedens Kundskab, et Dokument, der afslører en af Intelligence Service udarbejdet Morplan mod Führeren og Rigspudsministeren.

Det drejer sig om et Dokument, som er fundet blandt Daladiers Papirer, og som stammer fra den daværende franske Gesandt i Holland, Vitrolles. Heri findes det, at den tidligere hollandske Udenrigsminister van Kleffens er hovedmanden i Morplanerne mod Führeren og Rigspudsministeren.

En Beretning fra den franske Gesandt i Haag, Vitrolles.

BERLIN, Tirsdag (RB). Blandt den tidligere franske Ministerpræsident Daladiers Papirer har man fundet en Beretning fra den franske Gesandt i Haag, Vitrolles, der bringer et sensationelt Bevis for, at den daværende hollandske Udenrigsminister van Kleffens er hovedmanden i Morplanerne mod Führeren og Rigspudsministeren.

Venlo-Affæren, ved hvilken i sin Tid den i Haag stationerede Central for den britiske Intelligence Service virksomhed afsløredes. Denne Central for søgte som bekendt at anstille Komplotter og organisere Atentater i Tyskland og til dette Formål at oprette Forbindelse med fremtidige i Virkeligheden ikke eksisterende, revolutionære Organisationer.

Disse Omstyringsplaner hos den engelske Intelligence Service i Haag var naturligvis Rigspudsministeren bekendt. For at afsløre dem i alle deres Etaper behøvede Rik Embedsmænd i SS-Sikkerhedssektionen den Gang til Opgave at udføre sig for Medlemmerne af Intelligence Organisationer.

Det arbejdende Danmark vises paa Film.

Statsministeriets Propaganda for øget Beskæftigelse bliver fast Program i Biograferne.

En storstilet Indsats for Fremme af Produktionen.

STATSMINISTERIET har haft en meget stor Sukces med sine Kortfilm, og dette Oplysningsarbejde vil derfor blive fortsat. I næste Uge løber fire nye Kortfilm af Stables, og en Serie andre Kortfilm er under Forberedelse.

Social-Demokraten havde i Aften en Samtale med Statsminister Th. Stauning, der fremhævede den store Interesse for de hidtil udsendte Film og understregede Filmens Betydning for Oplysningsarbejdet som Statens Anvendelse af Pengemidlerne.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

— Vi vil vise det arbejdende Danmark paa Film, forsaatte Statsministeren, og der er ingen Tvivl om, at det her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 Millioner Mennesker Aaret rundt gennem Landets ca. 400 Filmteatre, og derfor derfor taler vi om Kortfilm som dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udsætte disse Filmarbejder, og der er herom leveret et nøje Samarbejde med Enhverne. Det overvejes i lade disse Produktionsfilm forvisse i Skolerne Landet over. De fleste Kommuner har Filmapparater, og man kunne gennemføre Besøgsarrangementer som et underholdende Led i Undervisningen. Der kan læres meget af disse Kortfilm, slutter Statsministeren.

Statsminister Th. Stauning.

Sekretær, cand. jur. Mogens Skott-Hansen.

Sukker-Arealdet 8 Gange større end Anager.

Den ene af disse Film viser den danske Sukkerproduktion. Bortset fra Sukkerro-Egenene er det vist alligevel Kun et Faatal, der kender nærmere til denne storstillede Produktion. I Løbet af 10 Efteraarssmaandere skal 87.000 Tønder Land Sukkerroer optages og behandlet paa Sukkerfabrikerne. Danske Sukkerro-Arealer er otte Gange større end Anager, og dette Areal skal staaes opgraves paa 1 Maanedes Tid. Det er en saa imponerende Arbejdsindsats, der ydes her, at den bør kendes alle, og den er et af de stærkeste Beviser for vort Lands Produktionsniveau.

Hver Kommune sin Sportsplads.

Lovgivningen har skabt Muligheder for, at hver enkelt Kommune paa økonomisk overkommelig Maade kan tilvejebringe Sportsplads. Friluftsbæde etc. Vi udsender nu en særlig Sportspladsplan, som for det første fremhæver for Ungdomens Sportens Betydning og det under viser moderne Sportsanlæg i Byerne. Det er Sommerbæde og vil træ, at enhver, der ser dem vil glæde sig over den ræske

sportsruede Ungdom. Kommunalnæstændene vil forhøbeligt ogsaa vise en Glæde, som omsættet i positiv Indsats til Fremme af det kommunale Sportsarbejde, hvis man da ikke allerede har et saadant. Anlæg af Sportspladser betyder produktiv Beskæftigelse til Gavn for Samfundet. Dette understreger vi i Plänen.

Det gamle Træ — der skal falde.

En Skovfald vil ogsaa blive udsat. Gennem Skellet har vi høret om nye Skove. Hussten har været meget høje (Fortsættelse Side 6.)

Udvalgt raadene Julegæst, hent fra sidste Jul.

Udvalgt Levedsmiddelløsløse for Byretten.

Udvalgt var sat ud af Drift flere Dage midt paa Sommeren.

Række Anmeldelser fra Husmodre, som havde fundet Gæstene plumradne, da de saa dem nærmere efter. Sundhedsmyndighederne tog sig til at finde Mændene, og skint man kun havde et sparsomt Signalment at gaa efter, lykkedes det at finde dem midt i Januar.

Kontorchef Gundersen, der mødte for Anklagemyndigheden i den usædvanlige Affære, fastlag i Retten, at der blev en Udvalgt fra de 11 Husmodre, men der var ulovligt medtaget flere, som ikke havde klaget, men i Stedet skaffet de usædvanlige Gæst af Vejen.

Normalt vil Straffen for Overtrædelse af Straffelovens Paragraf 185 være Hæfte eller Fængsel, men da Handelsmand Simonson hævder, at han ikke var klar over (sædvanlig Tidstid), ender han sig selv, vil der kun blive Tale om Udsættelse, og Straffen kan derfor kun blive Bøde eller Hæfte.

Valstrykket i

Danske propagandafilms under besættelsen

Film og pjecer redigeret af Christian Alsted

Indtil 15 Kr. for For-

30,000 Par danske Ski

Polissekretær Andr. Hørborg.

Danske propagandafilms under besættelsen. En film af Christian Alsted. Klip og lydarbejde: Walther Jensen. Produceret for Statens Filmcentral og Undervisningsministeriet af Nordisk Film TV A/S. 16 mm, sort/hvid. 43 min.

Uddrag fra: UFA/Dansk Filmavis, Der er et yndigt land (Fotograf Aage Wiltrup), Mellem sydfynske sunde (Instr. H. Reichstein-Larsen), Brunkul (Instr. Bjarne Henning-Jensen), Gas under jorden (Instr. Theodor Christensen), Spild er penge (Instr. Ole Palsbo), Ungdom i arbejde (Instr. Theodor Christensen), Wir erobern Land (Instr. Martin Rikli, Tyskland 1937), Das soziale Gesicht Dänemarks (Instr. Karl Roos, Mogens Skot-Hansen, Henning Friis m.fl.), For folkets fremtid (Instr. Karl Roos, Mogens Skot-Hansen, Henning Friis, Søren Melson, Hagen Hasselbalch og Ole Palsbo), Der ewige Jude (Instr. Fritz Hippler, Tyskland 1939), Kornet er i fare (Instr. Hagen Hasselbalch), Night Mail (Instr. Basil Wright, England 1936) og Kartoffler (Instr. Ole Palsbo).

Med tak til: Det danske Filmmuseum, Nordisk Films Kompagni A/S, Minerva Film A/S, A/S ASA Film, Transit Film-Gesellschaft Mbh, München, Bundesarchiv, Koblenz og The Post Office, London. Udlejning: Statens Filmcentral.

Christian Alsted. Mag.art. i filmvidenskab. Speciale i besættelsestidens kortfilm. Underviser i film- og TV-analyse ved Københavns Universitet. Journalistik og anmeldelser i tidsskrifterne »Levende Billeder«, »Tænk« og »Kosmorama«. Produktion af radioudsendelser om film og video. Medtilrettelægger af ungdomsprogrammer for TV i 1969–71.

Denne pjece, der er udgivet af Statens Filmcentral, udleveres gratis i forbindelse med forevisning af filmen. Henvendelse til Statens Filmcentral, Vestergade 27, 1456 København K, eller Jyllandskontoret, Lundingsgade 33, 8000 Århus C.

Lay out: Kjeld Brandt. Trykt hos Frede Rasmussen, København.

Udgivet af Statens Filmcentral, 1985.

Danske propagandafilms under besættelsen

Besættelsen af Danmark 1940–45 er et spændende kapitel i den danske dokumentarfilms historie. I denne periode blev denne i Danmark ret upåagtede filmtype nemlig instrument for aktuel samfundsuplysning og propaganda i større målestok. Ligesom det var sket i England og i Tyskland i 30'erne.

Dokumentarfilmene fik plads i biograferne – som forfilm på 6–8 minutter. De fik på den måde det største publikum i tale, på et tidspunkt, hvor TV endnu ikke eksisterede, og det var populært at gå i biografen. Tilskuertallet for en enkelt kortfilm kunne under besættelsen komme helt op på 1 million. Statsminister *Stauning* forklarede da også motiverne bag den storstilede kortfilmproduktion, regeringen fik sat i gang fra 1941, således:

»Vi vil vise det arbejdende Danmark på Film, og der er ingen Tvivl om, at der her ydes en Indsats af væsentlig Betydning. Statistikken viser, at 25 millioner Mennesker Aaret rundt gæster Landets ca. 400 Filmteatre, og netop derfor taler vore Kortfilm om dansk Produktion til et stort Publikum. Det er Tanken at udvide dette Filmsarbejde, og der er herom iværksat et nøje Samarbejde med Erhvervene.«

(Socialdemokraten d. 18.2.1942)

Medierne var i det hele taget en vigtig informationskanal for regeringen i besættelsens første tre år. I radio og på tryk udsendte konge og statsministre den ene opfordring efter den anden til befolkningen om at forholde sig i ro og ikke gøre modstand, endsigse begynde på sabotage. Og den *korte* dokumentarfilm – *kortfilmen* – viste befolkningen alle de positive initiativer, der blev taget for at afhjælpe de mange samfundsproblemer, besættelsen havde skabt. Kortfilmen viste, hvordan regeringen gjorde noget ved den omfattende arbejdsløshed. Den viste, hvordan industrien skabte nye arbejdspladser og producerede alternativ energi og genbrugsvarer. Den viste, at det var vigtigt, at befolkningen udviste samfundssind og f.eks. afleverede spild og kasserede genstande til de mange spildindsamlinger, så de kunne blive til nye varer i den råstoffattige tid.

Kort sagt kunne kortfilmen bruges til at styrke *den nationale optimisme*, troen på at »det nyttede noget« – selv om levestandarden faldt, den tyske besættelsesmagt greb ind i handle- og ytringsfrihed med udgangsforbud, spærretid og censur, og mange måske var skeptiske over tilpasningen til et fremtidigt Neuropa, under Hitlers førerskab.

Film i propagandaens tjeneste

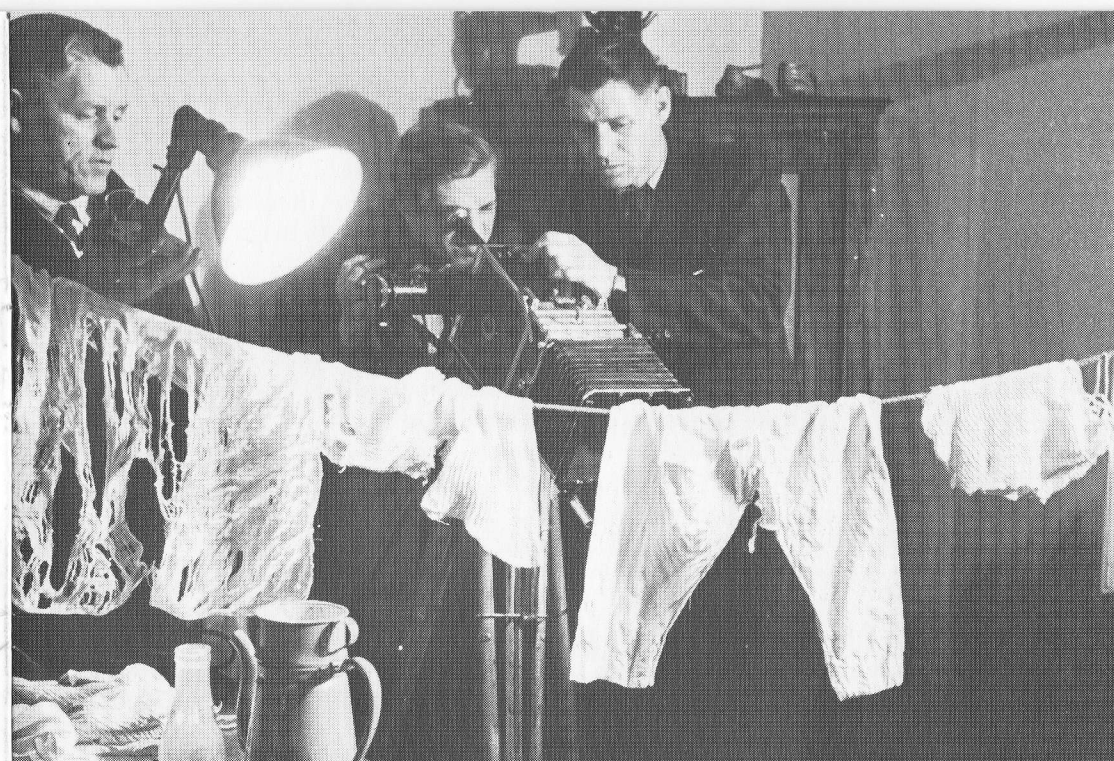
I dag ville vi nok kalde det, mange af de statslige kortfilm blev anvendt til, for reklame.

Dengang skelnede man imellem oplysning og propaganda. Propaganda var det, når man ville overbevise om en bestemt sag og tog forskellige påvirkningsmidler i brug, der appellerede til følelserne. *Theodor Christensen*, en af de førende danske dokumentarfilm-instruktører, mente ligefrem, at det var umuligt at lave dokumentarfilm uden at bedrive propaganda. For enhver dokumentarfilm rummede altid et bestemt synspunkt, en bestemt hensigt – det var derfor, den blev lavet.

Filmanmelderne mente tilsyneladende det samme. De strøede om sig med ordet *propaganda*, når de rosede anmeldte de nye kortfilm i aviserne. F.eks. bragte Nationaltidende denne overskrift i 1942, efter en kortfilmpremiere:

»Fem straalende Kortfilm – Propaganda, Skønhed og Underholdning paa fremragende Maade blandet i Statens nye Propagandafilm.«

Propaganda var altså ikke forbeholdt nazisterne. De drev den imidlertid til det yderste i deres hadske anti-jødiske hetzkampagner og i deres løgnagtige fremstillinger af udviklingen af 2. verdenskrig i film-ugerevyerne »Deutsche Wo-

Brunkul

For folkets fremtid

chenschau«. Ugerevyerne skulle indgive det tyske folk en begejstret tro på den tyske krigsførelse og det nazistiske 1000 års riges fremtid. Det gjaldt i denne form for krigspropaganda om at få befolkningen til at hade fjenden mest muligt – et kneb, som USA også benyttede sig af i de amerikanske krigs-propaganda-film.

Herhjemme fik vi – ufrivilligt – også indblik i den tyske krigs-propaganda på film. Det skete i de tyske ugerevyer, der i en særlig dansk udgave skulle vises som forfilm i biograferne. Den anti-jødiske propaganda kunne vi se i flere af de tyske spillefilm, der ligeledes blev tvunget ind i biograferne samtidig med, at de engelske, amerikanske og franske film blev forbudt.

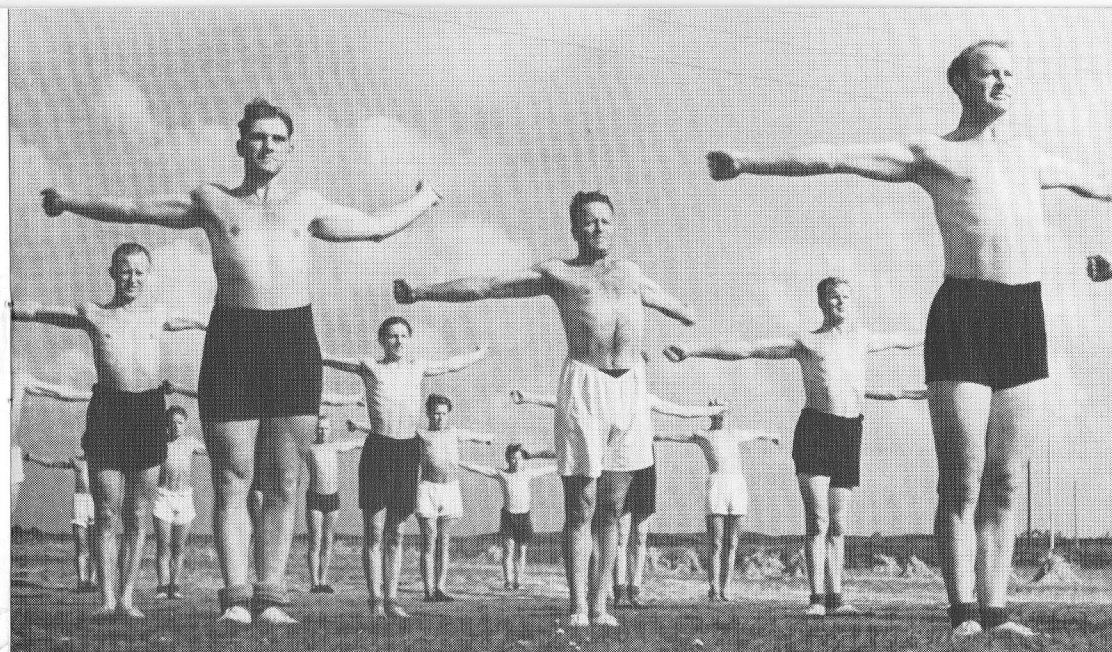
I den sammenhæng spillede de danske kortfilm og spillefilm en særlig rolle – tyskerne tillod nemlig, at de blev vist i fuldt omfang. Ellers ville de danske filmselskaber og biografer ikke kunne eksistere.

For kortfilmene kom der ligefrem den ordning i stand, at de i hvert enkelt tilfælde havde forret og kunne erstatte en tysk ugerevy. Dette var med til at gøre dem særdeles populære både blandt biografejerne og blandt publikum. I alt nåede der at blive lavet ca. 70 danske statsstøttede kortfilm under besættelsen. De blev udsendt enten som løse forfilm i et stort antal kopier – eller i fast tilknytning til en dansk spillefilm.

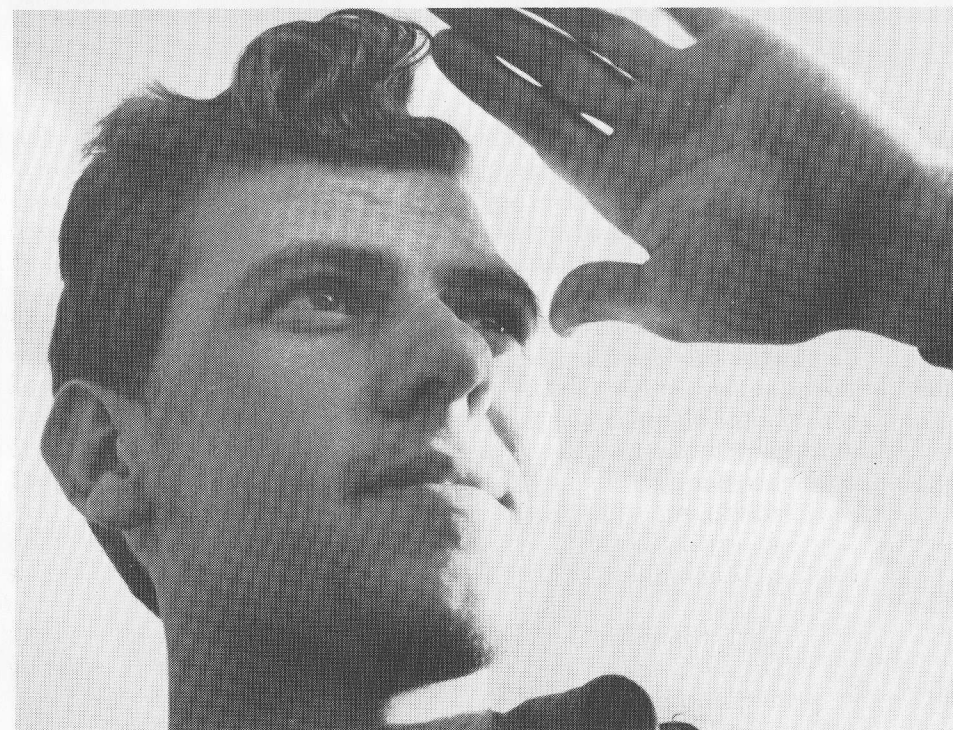
Fra nationalt beredskab til kulturel modstandskamp

Da politikerne fik øjnene op for kortfilmens muligheder, eksisterede der hverken et statsligt produktionsorgan eller nogen kortfilmtradition herhjemme. Man forsøgte derfor i første omgang at få det folkeoplysende Dansk Kulturfilm til at tage sig af opgaven. Dansk Kulturfilm var oprettet i 1932, direktøren hed Thomas P. Hejle, en aktiv organisator af folkeoplysningsarbejdet i Danmark. Han prioriterede Danmarkshistorien, dansk natur og kultur højt og brød sig ikke om aktuelle dokumentariske film – endsige propaganda. Af denne grund kom nogle af de første kortfilm, der blev udsendt til biograferne i 1941 til at handle om den danske kulturarv og natur på en måde, som faldt helt i tråd med den patriotisme, der blomstrede op i besættelsens første år. Statsminister Stauning og flere andre ministre brød sig imidlertid ikke om film, der udelukkende viste et Danmark, der lignede et besat Frilandsmuseum. Da staten var med til at betale for filmene, måtte Dansk Kulturfilm bøje sig ind under de politiske bestræbelser på kortfilmområdet og producerede under besættelsen adskillige meget populære film om landbrugsforhold og vore nationale husdyr, koen og hesten.

Det var imidlertid ikke tilstrækkeligt. Regeringen oprettede derfor et nyt filmudvalg i 1941 til at tage sig af produktionen af film om »det arbejdende Danmark«, som Stauning udtrykte det. Dvs. film om, hvordan regeringen og industrien løste beskæftigelsesproblemet, råvaremanglen og brændselsmang-

Ungdom i arbejde

Ungdom i arbejde

len. Filmudvalget og dets kortfilm blev hurtigt en succes. Det mestrede den korte dokumentarfilm og fik mange opgaver fra forskellige ministerier. Heriblandt optagelsen af en række film om den betydning, de sociale institutioner havde for befolkningens tryghed og sundhed. I 1944 – da Danmark havde mistet sin regering – blev det døbt om til *Ministeriernes Filmudvalg* og fortsatte med at lave film, der oplyste og advarede mod de mange farer, der truede befolkningen: Fra bombeangreb og kønssygdomme til de mange skadedyr, der florerede.

Mens den tyske krigsførelse i besættelsens sidste år var på vej mod sit endelige nederlag, blev Danmark knyttet nærmere til de allierede igennem den tiltagende modstandskamp. Dette gav plads for mere humor, ja ligefrem ironi over besættelses-situationen i flere af de kortfilm, der blev lavet i 1944–45. En slags kulturel modstandskamp på film, der opstod lige så sent som den rigtige, men alligevel har skrevet filmhistorie.

Hvem lavede filmene?

Den statslige kortfilmproduktion blev ledet af embedsmænd. De var ansvarlige for, at de ideer og hensigter, som ministre og magtfulde organisationer ville have frem også kom det i filmene. Man måtte også passe på ikke at genere tyskerne. Denne del af arbejdet tog kontorchef *Jørgen Dich*, Regeringens Be-

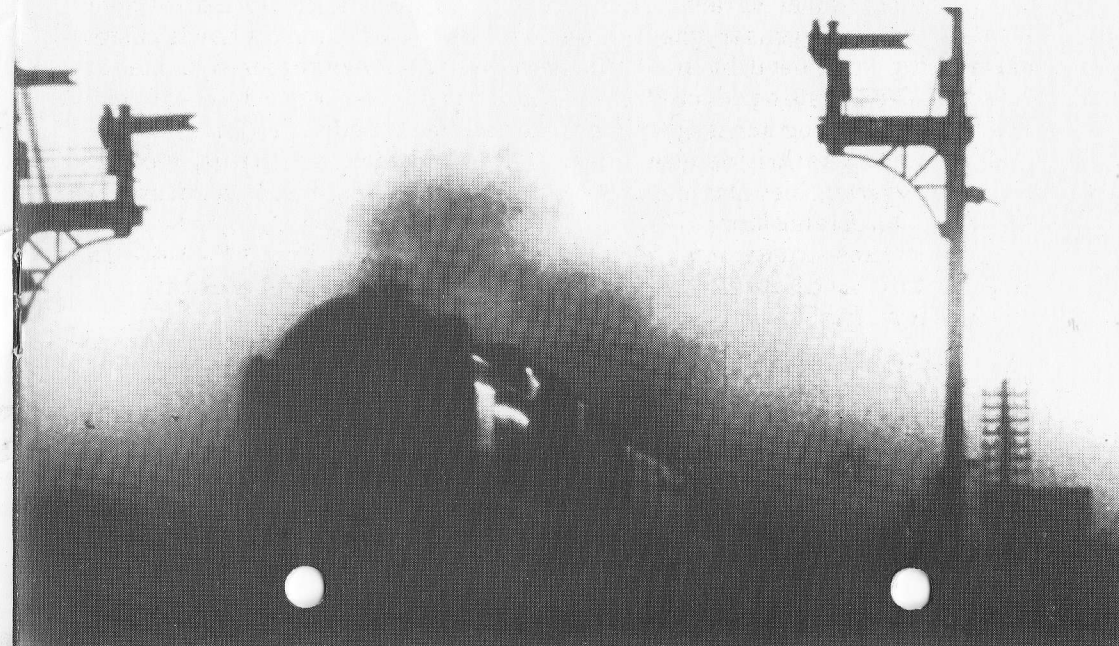
skæftigelsesudvalg, og kontorchef *Vilhelm Boas*, Justitsministeriet, sig af. Den praktiske ledelse af filmarbejdet blev lagt i hænderne på *Mogens Skot-Hansen* – en ung jurist, der blev hentet ind på den betydningsfulde post på grund af hans filminteresse og kontakter til filmverdenen. Han havde et frisk blik for kortfilmens muligheder og slagkraft og var ikke bange for at sætte nye talenter i gang. Instruktører og fotografer, der hurtigt indforskrev sig som fremragende kortfilmskabere. Flere af dem kom senere til at lave spillefilm. Kortfilmene under besættelsen kom på denne måde også til at fungere som en slags filmskole, som et opdyrkningsfelt for nye talenter, hvoraf kan nævnes *Theodor Christensen*, *Karl Roos*, *Jørgen Roos*, *Ingolf Boisen*, *Søren Melson*, *Hagen Hasselbalch*, *Bjarne Henning-Jensen*, *Astrid Henning-Jensen*, *Ole Palsbo* og ikke at forglemme – *Mogens Skot-Hansen* selv.

En tradition blev skabt

Alle disse filmfolk, og flere til, skabte med deres entusiasme og begejstring for filmmediet ca. 70 korte dokumentarfilm, der kom til at danne skole for fremtiden. Den danske dokumentarfilmtradition blev grundlagt, fik sin ildåb og nåede at markere sig som et vigtigt oplysningsmedium i samfundet. Internationalt vakte dokumentarfilmene opmærksomhed på grund af deres humanisme, humor, tekniske og kunstneriske virtuositet. Som vellykkede eksempler på, hvordan dokumentarfilmen kunne bruges i et land med beskåret ytringsfrihed.

Christian Alsted

Night Mail

Oversigt over filmene

– i den rækkefølge de citeres

Dansk Filmavis

I lighed med, at tyske ugerevyer – »Deutsche Wochenschau« – blev vist i tyske biografer for at propagandere for den nazistiske ideologi og krigsførelse, blev danske biografer påtvunget en tilsvarende ugerevy, fra efteråret 1940. Den blev vist som forfilm – obligatorisk foran alle tyske spillefilm i København og hed Dansk Filmavis. Den blev

produceret af det tyske Ufa-filmselskabs danske afdeling og erstattede den danske ugerevy, Dansk Filmrevy, der blev helt forbudt fra 1941. Ufa's ugerevy var forsynet med dansk speakercommentar og bestod af 1/3 krigsstof, 1/3 internationalt stof (uddrag fra den tyske »Deutsche Wochenschau«) – samt 1/3 dansk stof, optaget af danske fotografer.

Dansk Filmavis gav anledning til mange publikumsdemonstrationer i biograferne i form af tilråb, trampen i gulvet, ironiske klapsalver, osv.

Der er et yndigt land

Produceret af John Olsen, ASA. 1942. Fotograf: Aage Wiltrup. Kor: Studentersangerne. Udsendt som forfilm til »Frøken Kirke-mus«, 1942.

Filmen er et lille patriotisk indslag i pagt med alsangsbevægelsen, som kom på mode i begyndelsen af besættelsen som en fredelig, national protest. Forfilmen illustrerer fædrelandssagen med naturskønne idyllbilleder fra Danmark.

Mellem sydfynske sunde

Optaget af Dansk Kulturfilm for Turistforeningen for Danmark. 1941. Manuskript og instruktion: H. Reichstein Larsen. Kamera: Aage Wiltrup. Musik: Emil Reesen. Produktion: ASA, v. John Olsen. Udsendt som forfilm til »Far skal giftes« 1941.

En turistfilm, der fremhæver naturen, folkelivet og historiske mindesmærker på småøerne syd for Fyn. Billedsiden præget af en dvælen ved egnskoloristiske motiver. Lydsiden præget af et sentimentalt musikpotpourri over danske sange, samt af en speakercommentar, der højstemt besynger traditionernes betydning og naturharmonien i bondesamfundet som et nationalt beredskab i en ufredstid.

Brunkul

Optaget af Beskæftigelsesfilmudvalget for Ministeriet for Landbrug og Fiskeri. 1941. Udsendt som selvstændig forfilm, (ekstrafilm). 7 minutter. Manuskript og instruktion: Bjarne Henning-Jensen. Kamera: Poul Gram. Musik: Bernhard Christensen. Produktion: Nordisk Films Kompagni.

7 minutter lang beskæftigelsesfilm, der viser det hårde mandfolkearbejde i de jyske brunkulslejer, hvor tusinder af tons brunkul blev gravet frem som et vigtigt dansk energi-tilskud til den dårlige brændselsforsyning. Filmen er præget af en spændende fotografering, der viser arbejdsprocesserne i brunkulsbrydningen og udnytter de skulpturelle muligheder, arbejdere, gravemaskiner og tipvognstog byder på i det særprægede landskab. Speakercommentaren fremhæver brunkullet som en 1000-årig national energireserve i Danmarks undergrund – og beskriver brunkulsværket som en præcist arbejdende organisme med høj kapacitet.

Gas under Jorden

Optaget af Beskæftigelsesfilmudvalget i samarbejde med A/S Aalborg Portland Cementfabrik og I/S Alpha Gas. 1942. Udsendt som forfilm til »Damen med de lyse handsker«. 7 minutter. Manuskript og instruktion: Theodor Christensen. Kamera: Jørgen Roos. Musik: Kaj Rosenberg. Produktion: Minerva Film A/S.

Filmen viser, hvorledes den lokale befolkning i Vendsyssel ikke magter gasboring i større format og på grund af den pressede forsyningssituation (manglen på olie, kul og benzin) sættes ud af spillet af det langt mere effektive og teknisk avancerede Alpha Gas. Alpha Gas er i stand til at komprimere naturgassen og sende den ud på stålflasker til driften af maskiner, tog, ru-tetiler og tørveværker i hele Nordjylland.

Gas skaber arbejde til alle, siges det i filmen, der lader gasudvindingen og Alpha's indsats fremstå som en national bedrift. Filmen kan dårligt opfattes som andet end en skjult reklamefilm for Alpha Gas. Det var ejet af F. L. Schmidt industri-koncernen, hvis direktør, Gunnar Larsen, var minister for offentlige arbejder på det tidspunkt og øvede indflydelse på de film, Beskæftigelsesfilmudvalget optog om dansk industri.

Spild er penge

Optaget af Beskæftigelsesfilmudvalget for Regeringens Beskæftigelsesudvalg og L.A.B. 1942. Udsendt som særskilt forfilm (ekstrafilms). 7 minutter. Manuskript og instruktion: Ole Palsbo. Kamera: Svend Wilquin. Musik: Kaj Rosenberg. Produktion: Dansk Film Co. A/S.

En lille propagandafilm, der slår et slag for Landsforeningen til Arbejdslededsels Bekæmpelses (L.A.B.) spildindsamlinger. Filmen forsøger at motivere biografpublikummet til at vise samfundssind og bidra-

ge til spildindsamlingerne. Der gives indblik i, hvorledes genbrugsindustrien forarbejder madrester, kasserede konservesdåser, elektriske pærer, mælkekapser, glaskår og papir til nødvendige råvarer i en råstoffattig tid. Emnet er dramatiseret igennem en dynamisk klipning. Speakerkommentaren orienterer med en vis humor om genbrugets nationaløkonomiske betydning.

Ungdom i arbejde

Optaget af Beskæftigelsesfilmudvalget for Arbejds- og Socialministeriet. 1941. 7 minutter. Selvstændig forfilm. Manuskript og instruktion: Theodor Christensen. Kamera: Ingolf Boisen. Musik: Kaj Rosenberg. Produktion: Minerva Film.

Optaget for at nedbryde den udbredte modvilje mod statens ungdomslejre, som ugifte arbejdsløse imellem 18 og 25 år var nødt til at indskrive sig til i 9 måneder – hvis de ikke ville miste deres understøttelse. Filmen idylliserer det tvangsprægede lejr-
 liv,

der skal holde arbejdsdisciplinen, skolekundskaerne og kropsfysikken ved lige. Kommentaren er – for at styrke filmens overbevisningskraft – indtalt af unge arbejdsløse.

I musikledsagelsen indgår en marchpræget sang. Billedsiden idealiserer det sunde friluftsliv og den forvandling, de unge lejrdeleger gennemgår under deres ophold. Filmen var rettet mod forevisning i biografene i de københavnske arbejderkvarterer.

Das soziale Gesicht Dänemarks

Optaget af Beskæftigelsesfilmudvalget for Arbejds- og Socialministeriet. 1942. 35 minutter. Manuskript og instruktion: Karl Roos, Mogens Skot-Hansen, Henning Friis, m.fl. Kamera: Verner Jensen, Poul Gram, m.fl. Musik: Erik Fiehn. Produktion: Nordisk Films Kompagni.

I 1942 blev arbejds- og socialminister Johannes Kjærboell inviteret til at holde foredrag om den danske socialordning i Berlin. Til at støtte foredraget blev Das soziale Gesicht Dänemarks optaget og forsynet med tysk speakerkommentar. Filmen ind-

gik sammen med en bog i bestræbelserne på at overbevise den nazistiske topledelse om, at en påtænkt ændring af den danske socialordning efter nazistisk model ikke var påkrævet. Filmen spillede bevist på de nazistiske forestillinger om en stærk stat og et velordnet samfund med en sund befolkning. I slutningen udnyttede filmen et nazistisk slogan direkte, for at forklare Danmarks høje sociale standard: »Tausend Jahre lang ist Dänemark ein Reich unter einem König gewesen, mit einer Sprache und einem Glauben – ein glückliches Land, der keinen inneren Streit kennt, sondern wo jedermann seine Kräfte der Zukunft seines Landes weihet, des Landes, dem seine Liebe gilt«.

For folkets fremtid

I 1943 udsendtes en længere og mere demokratisk udgave af Das soziale Gesicht Dänemarks – til et dansk publikum. De sociale ordninger forklares her som et resultat af et parlamentarisk arbejde. Filmen gennemgår i hovedsagen sociallovskomplekset fra 1933 og beskriver den forsorg både stat og kommuner tilbyder borgerne fra fødsel til død – fra sundhedsplejersker, mødrehjælp til ferieordning og aldersren-

te. Filmen rummer en optimistisk tro på en fortsat social udvikling – en fremtid for folket i tryghed, og appellerer indirekte til en bibeholdelse af det demokratiske sindelag, på et tidspunkt, hvor både parlamentarisme, levestandard og social tryghed var truet.

Filmen var imidlertid både lang og tung og blev ikke set af det store publikum og må derfor mere ses som et filmisk monument over den socialdemokratiske socialpolitik.

Kornet er i fare

Optaget af Ministeriernes Filmudvalg for Kornskadedyrskomiteen. 1944. Manuskript og instruktion: Hagen Hasselbalch. 10 minutter. Kamera: Verner Jensen, Musik: Kaj Rosenberg. Produktion: Nordisk Films Kompagni. Udsendt som forfilm til »En ny dag gryr«, 1945.

Tilsyneladende en uskyldig film om kornsnudebillen, der ødelægger den danske høst, og kampen imod den. Dybere set fuld af hentydninger til tyskernes besættelse og udplyndring af Danmark. Kornsnude-

billen har spredt sig ud over hele verden og rykker frem i kolonner, divisioner, regimenter, ædende, ødelæggende, plyndrende som røverbander. Sådan siges det advarende i den talekors-spækkede kommentar, hvor også snudebillerne taler i rim, og kampen imod dem bliver kaldt for en »modoffensiv«.

Det var på mode at sammenligne samfundssnyltere med skadedyr. Nazisterne gjorde det i deres anti-jødiske propaganda, hvor jøder blev sammenlignet med rotter (som i filmen *Der ewige Jude*) eller med kartoffelbiller (som af propagandaminister Goebbels i 1943, i en af hans mange taler mod jøderne).

De to svenske filmhistorikere, *Leif Furhammar* og *Folke Isaksson* har i deres bog »Politik och Film« kaldt »Kornet er i fare« for et intelligent modstykke til *Der ewige Jude*, fordi filmen benytter den nazistiske skadedyrssymbolik – vendt om, humoristisk, mod nazisterne selv. Filmen er på denne måde et eksempel på kulturel modstandskamp på film i et land med beskåret ytringsfrihed. Tyskerne opdagede det ikke – publikum var ikke i tvivl. Det lå i tiden.

Kartofler

Optaget af Dansk Kulturfilm for Landbrugsgets Kartoffeleksportudvalg. 1944. 7 minutter. Manuskript: Ole Palsbo i samarbejde m. L. Rasmussen, H. Land-Jensen og Susanne Palsbo (visetekst). Instruktion: Ole Palsbo. Kamera: Verner Jensen. Musik: Kaj Rosenberg. Produktion: Nordisk Films Kompagni.

Gør propaganda for kartofflen som en uundværlig, kulinarisk nydelse (i en kulhydratfattig tid) og som råstof for industrien (i en råstoffattig tid). Kartofflens vej fra Samsø's jord til herreret, snaps og sprit foredrages muntert, musikalsk og i rim i en gennemgående vise, sunget af »De Tre fra Radioen!«. Filmen rummer en humoristisk-ironisk distance til egne virkemidler og den obligatoriske nationale holdning, der prægede tidens kortfilm.

I »Danske propagandafilm under besættelsen« er desuden benyttet citater fra følgende udenlandske dokumentarfilm:

Wir erobern Land

(Instruktion: Martin Rikli, Tyskland, 1937).

Der ewige Jude

(Instruktion: Fritz Hippler, Tyskland, 1939).

Night Mail

(Instruktion: Basil Wright, England, 1936).

Til læreren

»Danske propagandafilm under besættelsen« kan både bruges i historieundervisningen og i film- og massemedieundervisningen. Uddragene fra de 11 kortfilm viser et bredt udsnit af, hvorledes besættelsetidens hverdag formede sig samt hvilke problemer befolkningen havde at slås med. Filmen giver også indtryk af den stemning og nationale fællesskabsfølelse, der prægede besættelsetiden – og endelig får man indtryk af den teknik og de arbejdsmetoder, som både landbruget og industrien benyttede sig af.

Som materiale til film- og medieundervisningen belyser filmen, hvilke virkemidler og overtalelsesmekanismer propagandafilm i 30'erne og 40'erne betjente sig af. Der er inddraget filmeksempler fra markante udenlandske dokumentarfilm for at påvise inspirations- og påvirkningstendenser i de danske. Klipningens og kommentarens betydning for formidlingen af en bestemt filmisk opfattelse af det emne, der behandles fremgår ligeledes af flere af de udvalgte filmcitater.

Om filmen

»Danske propagandafilm under besættelsen« er en citatfilm, der har til hensigt at give et indtryk af typiske filmkunstneriske, indholdsmæssige og historiske sider af dokumentarfilmen på denne tid.

Ca. 70 korte dokumentarfilm blev produceret under besættelsen og fik plads i biograferne. De blev et instrument for aktuel oplysning og propaganda, når de nåede det store publikum, der i biograferne ellers var afskåret fra engelske, amerikanske og franske film. Filmene blev vist som løse forfilm eller i tilknytning til en dansk spillefilm.

Citatfilmen oplyser således både om forholdene under besættelsen og om en filmform, der udviklede sig til at blive en del af den kulturelle modstandskamp.